

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Etapy rozwoju gospodarczego i przestrzennego Ustronia

Author: Jacek Petryszyn, Elżbieta Zuzańska-Żyśko

Citation style: Petryszyn Jacek, Zuzańska-Żyśko Elżbieta. (2009). Etapy rozwoju gospodarczego i przestrzennego Ustronia. " Geographia. Studia et Dissertationes" (T. 31 (2009), s. 127-145.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

JACEK PETRYSZYN, ELŻBIETA ZUZAŃSKA-ŻYŚKO*

Etapy rozwoju gospodarczego i przestrzennego Ustronia

Zarys treści

W niniejszym artykule poruszono zagadnienie przemian gospodarczych i przestrzennych na przykładzie Ustronia. Przez długi czas na badanym obszarze występowało kilka rolniczych osad wiejskich. Pod koniec XVIII w. we wsi Ustroń został zainicjowany proces uprzemysłowienia, oparty na miejscowych złożach rudy żelaza. Równocześnie doszło do rozwoju uzdrowiska. Obie działalności współlistniały z sobą do końca XX w., ze zmienną dominacją w różnych okresach. Współcześnie w coraz większym stopniu przewagę uzyskuje funkcja uzdrowiskowa, a także wypoczynkowa. Tradycyjny przemysł ulega stopniowej likwidacji, a nowe firmy koncentrują się w północnej części miasta.

Wprowadzenie

Organizm miejski ogniskuje całokształt zmian, jakie zachodzą nie tylko w jego gospodarce i przestrzeni wewnętrznej, ale także w otoczeniu. Celem opracowania jest ukazanie na przykładzie Ustronia postępujących zmian głównych działalności gospodarczych w ośrodku, który w okresie kilkuset lat przechodził kolejne etapy rozwoju cywilizacyjnego. Wybór tego miasta nie jest przypadkowy. W Ustroiniu bowiem miało miejsce współwystępowanie, a w początkowym okresie nawet współzależność, działalności przemysłowej (hutniczej) i uzdrowiskowej. Miasto to jest interesującym przykładem nietypowego ośrodka, w którym przez pewien czas rozwijały się równocześnie dwie pozornie wykluczające się funkcje miejskie.

* Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec.

Przemiany funkcjonalne na badanym obszarze dowodzą, że wiodące działalności gospodarki miasta mogą ulegać zmianom w czasie i przestrzeni, jeśli zaistnieją odpowiednie czynniki środowiskowe, ekonomiczne oraz polityczne.

Ustroń jest stosunkowo młodym miastem i należy do małych ośrodków pod względem liczby ludności (15,4 tys. mieszkańców), lecz o stosunkowo rozległej powierzchni (59 km²). Znajduje się w południowej części województwa śląskiego, w powiecie cieszyńskim, gdzie jest trzecim co do wielkości miastem pod względem liczby mieszkańców i stanowi drugi rynek pracy po Cieszynie. Ustroń leży na obszarze Pogórza Zachodniobeskidzkiego, w ramach wyodrębnionego Pogórza Śląskiego (Kondracki, 2000). Ukształtowanie powierzchni od dawna sprzyjało rozwojowi gospodarki, osadnictwa, a także turystyki w tym mieście. Z jednej strony obszar ten cechuje stosunkowo płaski teren, z drugiej zaś — położony jest w dolinie rzeki Wisły, między pasmem Czantorii Wielkiej a Równicy. Krajobraz podgórski występujący na tym terenie jest bardzo urozmaicony i malowniczy.

Współcześnie, oprócz wysokich walorów krajoznawczych i wypoczynkowych, Ustroń charakteryzuje się dogodnym położeniem komunikacyjnym. Drogi krajowe (DK 1, DK 81) i linia kolejowa łączą go z oddalonymi o niespełna 100 km miastami aglomeracji katowickiej i rybnickiej. Dostępność ta znajduje odzwierciedlenie w kierunkach przyjazdów turystów, a także kuracjuszy. Do ośrodka można wprawdzie dojechać transportem kolejowym, jednak z uwagi na różne czynniki, jak restrukturyzacja kolei regionalnej, czy zmiana preferencji dojazdów z kolejowych na samochodowe, liczba połączeń uległa znacznej redukcji. Codziennie kursuje tylko pięć par pociągów osobowych na linii Katowice — Ustroń.

Od wsi rolniczo-pasterskiej do wsi przemysłowo-kuracyjnej

Wielka akcja osadnicza objęła cały Śląsk w XIII i XIV w. Na samym tylko Górnym Śląsku powstało kilkaset nowych miejscowości. Nowi osadnicy byli zobowiązani do uiszczania różnych powinności (czynsz, robocizna) na rzecz władzy feudalnej. Dawne wsie, które współcześnie zajmują obszar Ustronia, a mianowicie Ustroń, Lipowiec oraz Hermanice, powstały około 1305 r. (dwie pierwsze zapewne z inicjatywy księcia), natomiast Nierodzim ukształtował się nieco później. W średniowieczu były to nieduże wioski, największą z nich był prawdopodobnie Lipowiec; to właśnie tam wzniesiono kościół parafialny (Panic, 2005). Pierwotna kolonizacja rolnicza, tzw. kolonizacja łanowa (na prawie niemieckim), zatrzymała się na Śląsku Cieszyńskim u podnóża zalesionych Beskidów. Miejscowość Ustroń tworzyła południową rubież obszarów skolonizowanych w okresie średniowiecza.

Z braku pisanych materiałów niewiele wiadomo o losach badanych wsi w tamtych czasach, zwłaszcza o codziennym życiu ich mieszkańców. Jednakże ogólna sytuacja wiejskich poddanych w ciągu XVI w. wyraźnie się pogorszyła. Ograniczono też uprawnienia lokalnego samorządu wiejskiego. Panowie starali się pozbyć dziedzicznych wójtów, a także powiększyć swe dochody, prowadząc własną działalność gospodarczą, czego najbardziej widocznym przejawem było zakładanie szlacheckich i książęcych gospodarstw, czyli folwarków. W czterech opisywanych wsiach folwarki istniały na początku XVII w. Poza folwarkami feudalowie zakładali urządzenia gospodarcze (młyny, browary, karczmy) oraz stawy rybne (Spyra, 2005c).

W drugiej połowie XVI w. Ustroń uległ powiększeniu pod względem terytorialnym, co wiąże się z tzw. kolonizacją wałaską. Wałasi posiadli umiejętność przeżycia w trudnych górskich warunkach, opartą na pasterstwie owiec oraz przetwórstwie owczego mleka i wełny. Puste dotąd Beskidy zamieniły się w obszar przynoszący władcom cieszyńskim największe dochody w gotówce. Na badanym obszarze mieszkało wówczas około 1000 osób. Wskutek podziału jednej wsi będącej własnością rodziny Klochów wyodrębnił się Górny Ustroń. Władza książęca była zainteresowana nabyciem Ustronia, gdyż zamierzano administrować stamtąd nowymi wsiami założonymi przez Wałachów (Istebna, Jaworzynka, Wisła), co ostatecznie udało się księżnej Elżbiecie Lukrecji, która zakupiła Górny Ustroń (Spyra, 2005a). Po śmierci księżnej (1653) księstwo cieszyńskie przypadło Habsburgom, którzy rządili zarówno jako monarchowie reprezentujący państwo czeskie, jak i prywatni właściciele nabytych dóbr książęcych (m.in. Górnego Ustronia i Lipowca).

Habsburgowie utworzyli zarząd, zwany Komorą Cieszyńską, do kierowania swymi dobrami skupionymi w dwóch kluczach gospodarczych, tzw. państwach: cieszyńskim i skoczowsko-strumińskim. Ważne źródło dochodów od połowy XVII w. stanowiła produkcja wódki, którą sprzedawano w karczmach znajdujących się na pańskich gruntach. Karczma w Górnym Ustroniu sprzedawała alkohol ze zbudowanej tam gorzelni oraz z miejscowego browaru, a później z browaru w Cieszynie. Na podstawie umowy z miastem Cieszyn Komora uzyskiwała uprawnienie wyszynku piwa w kilkunastu wsiach, między innymi w Ustroniu i Wiśle. Od początku XVIII w. w ramach kolonizacji Beskidów, również w okolicach Ustronia, rozwija się **śalasznictwo**, czyli spółki pasterskie zakładane dla wspólnego wypasu owiec na terenach przyznanych przez księcia (Spyra, 2005a).

Po objęciu dóbr przez księcia Alberta Sasko-Cieszyńskiego i arcyksiężniczkę Marię Krystynę (1766) powstała idea rozparcelowania mało wydajnych folwarków, aby uzyskane w ten sposób środki pieniężne przeznaczyć na pozarolniczą i bardziej dochodową inwestycję. Sprzedaż kilkunastu folwarków (m.in. w Dolnym i Górnym Ustroniu w 1771 r. oraz w Lipowcu w 1774 r.) umożliwiła budowę huty w Ustroniu. Jednym z powodów podjęcia nowej inwestycji była potrzeba

gospodarczego wykorzystania drewna z beskidzkich lasów. Rudę żelaza wydobywano w Ustroniu począwszy od lat siedemdziesiątych XVIII w. Złoża eksploatowano systemem sztolni prowadzonych po upadzie warstw lub szybkami o głębokości do kilku metrów. Surowiec stanowiły ławice i konkrecje syderytów o małej zawartości żelaza (Białas, 2005). Budowę wielkiego pieca wraz z innymi próbnymi obiektami nadzorował regent Goczałkowski, a pierwszą surówkę uzyskano na przełomie lat 1771 i 1772. Zakończenie budowy huty oraz pełne uruchomienie produkcji nastąpiło dopiero 3 lata później. W swej relacji regent przyznał, że koszty inwestycji były dwa razy większe niż zakładano (Chlebowczyk, 1972). Jednakże kilka lat później huta w Ustroniu produkowała już 210 t żelaza, co stanowiło prawie połowę produkcji hutniczej Śląska Austriackiego. Zysk z produkcji żelaza był dwukrotnie większy niż dochody wszystkich folwarków zarządzanych przez Komorę w połowie XVIII w. (Spyra, 2005a). Uruchomienie huty było pierwszym działaniem zmierzającym do przekształcenia Komory Cieszyńskiej w kompleks leśno-przemysłowy, który przynosił znaczne zyski księżęcyim właścicielom.

Objęcie samodzielnych rządów przez cesarza Józefa II (1780) zapoczątkowało okres reform w wielonarodowej monarchii austriackiej. Cesarz popierał rozwój handlu i przemysłu, zniósł poddaństwo osobiste chłopów, umocnił ich prawa do uprawianej ziemi, a przede wszystkim wydał patent tolerancyjny dla protestantów i prawosławnych. Zbór ewangelicki rozpoczął oficjalną działalność w Ustroniu już w 1783 r. Parafia rzymskokatolicka w Ustroniu (obejmująca także Hermanice i Wisłę) powstała 2 lata później, w rezultacie reformy sieci parafialnej w austriackiej części Śląska. Do dzisiaj struktura wyznaniowa tych terenów wykazuje wyraźną dwudzielność. Ograniczenia hamujące produkcję i zbyt wyrobów metalowych w monarchii austriackiej stopniowo znoszono, jednakże Komora uzyskała przywilej wyłączności produkcji i sprzedaży na całym Śląsku Cieszyńskim. Początkowo handel wyrobami huty ustroniskiej odbywał się na rynku lokalnym, potem zaczęto je wywozić do Galicji. Pierwszy obiekt przetwórczy w Ustroniu, kuźnię „Adam”, uruchomiono w 1780 r. (Spyra, 2005b). Na początku XIX w. doszło do lokalnych ograniczeń wielkości produkcji, co zmniejszyło zyskowność huty. Problemem był brak większej ilości surowca oraz wytrzebienie okolicznych lasów. Zarząd Komory stale rozważał możliwość likwidacji huty. Gorąca woda uzyskiwana z żużla, stanowiącego produkt uboczny wielkiego pieca, stała się podstawą rozwoju funkcji uzdrowiskowej Ustronia.

W drugiej połowie XVIII w. na ziemiach śląskich zaczęto propagować wodolecznictwo, w XIX w. zaś nastała moda na letnie pobyty w miejscach leczniczych. W Ustroniu oferowano kuracje żętycowe (picie ciepłej serwatki powstałej przy produkcji sera owczego) i kąpiele żużlowe (Szkaradnik, 2005). W latach 1802—1804 w sąsiedztwie huty wzniesiono Hotel „Kuracyjny” z łazienkami do kąpiei żużlowych, pierwszy murowany i piętrowy budynek w Ustroniu, a zarazem pierwszy obiekt pełniący funkcję hotelową (spełnienie oczekiwań kura-

cjuszy). Właścicielem Hotelu była Komora Cieszyńska, ona też czerpała zyski z zabiegów.

Podstawą gospodarki Hermanic, Lipowca i Nierodzimia było rolnictwo. Uruchomienie huty w Ustroniu spowodowało jednak pojawienie się nowego źródła utrzymania miejscowej ludności. W gospodarce tej podgórskiej miejscowości w dalszym ciągu ważne miejsce zajmowało także pasterstwo, chociaż górale zaczęli stopniowo przekształcać użytkowane pastwiska w gospodarstwa rolne, przechodząc od sałasznictwa do górskiego rolnictwa.

W latach dwudziestych XIX w. roczna produkcja huty w Ustroniu wzrosła. Podejmowano kolejne inwestycje i uruchomiono nowe zakłady. Warsztat naprawczy dla ustronskich zakładów metalurgicznych funkcjonował przy wielkim piecu (pod nazwą huta „Klemens”), w pobliżu założono odlewnię. W latach 1813—1824 prowadziła działalność walcownia, wytwarzająca żelazo taśmowe, prętowe i sztaby. Kuźnię „Adam” przekształcono w wytwórnię różnego rodzaju urządzeń fabrycznych i żelaznych, a w Górnym Ustroniu uruchomiono kuźnię „Krystyna”. Przy kuźni „Adam” założono warsztat przetwórczy miedzi, a potem plastycznej obróbki cyny. Kuźnia przerabiała miedź sprowadzaną ze Słowacji, produkowała między innymi kotły, aparaturę do gorzelni i browarów (Spyra, 2005b). W latach trzydziestych XIX w. hutę dotknęły kolejne ograniczenia wynikające z wyczerpywania się miejscowych rud żelaza, rosnących kosztów transportu oraz coraz większej konkurencji ze strony innych zakładów. Naczelný dyrektor hut Komory (L. Hohenegger) od lat czterdziestych XIX w. oparł produkcję na naukowych podstawach oraz przyczynił się do usprawnienia wielkiego pieca i procesów produkcyjnych. Huta w Ustroniu nadal częściowo korzystała z pracy chłopów pańszczyźnianych. Powtarzające się skargi na jakość produkowanego żelaza, problemy transportowe i z napędem wodnym sprawiły jednak, że nowe inwestycje zaczęto lokować w pobliskim Trzyńcu.

Ustroń powoli przekształcał się ze zwykłej osady wiejskiej w miejscowość przemysłową, w której coraz większa część mieszkańców utrzymywała się z pracy najemnej w dziedzinach pozarolniczych. Obie części Ustronia uległy połączeniu, a liczba ludności wzrastała do połowy XIX w. Trzy ośrodki hutnicze Śląska Cieszyńskiego (Ustroń, Baszka, Trzyniec) około 1846 r. zatrudniały 1500 robotników, z czego w hucie w Ustroniu pracowało około 400 osób. Mimo rozbudowy zakładów hutniczych, najzyskowniejszym przedsięwzięciem Komory Cieszyńskiej pozostawała produkcja i wyszynk alkoholu, którego sprzedaż przynosiła duże zyski Komorze, lecz pijaństwo stało się poważnym problemem społecznym.

Ustroń „miasteczkiem” przemysłowym i rozwijającym się kurortem

W połowie XIX w. rewolucyjne wydarzenia Wiosny Ludów przyczyniły się do upadku feudalizmu w monarchii habsburskiej. W wyniku reform administracyjnych z lat 1848—1849 Śląsk Cieszyński i Opawski jako Śląsk Austriacki utworzyły osobny kraj koronny, podzielony na tzw. powiaty polityczne, na które z kolei składały się mniejsze powiaty sądowe. Sejm Krajowy funkcjonował w Opatowie, a Ustroń wszedł w skład skoczowskiego powiatu sądowego, przynależnego do bielskiego powiatu politycznego. Tak było do upadku monarchii. W Ustroniu ukształtowały się także władze samorządowe (od 1861 r.), reprezentowane przez Wydział Gminny (*Gemeindeausschuss*). Umieszczenie na obszarze Ustronia obiektów przemysłowych, ważnych i dochodowych dla rodziny habsburskiej, przyczyniło się do nadania mu w 1856 r. statusu „miasteczka” (gminy targowej, z prawem do kilku jarmarków rocznie i cotygodniowych targów), co zwiększyło jego rangę wśród innych miejscowości. Ustroń liczył wówczas ponad 3000 mieszkańców (Nowak, 2005c).

Ze względu na warunki geograficzne i klimatyczne rolnictwo w Ustroniu nie należało do zbyt dochodowych zajęć. Podgórski charakter miejscowości nie sprzyjał uprawie lepszych gatunków zbóż. Dlatego wielu gospodarzy zajmowało się furmaństwem, które do momentu oddania linii kolejowej przynosiło znaczny dochód. Po rudę żelaza jeżdżono głównie do słowackiej Żyliny, a potem do Trzyńca. W połowie XIX w. na kompleks przemysłowy Ustronia składało się 5 zakładów („Teresa”, „Krystyna”, „Klemens”, „Albert” i „Adam”). Obok kuźni „Krystyna” powstała nowa walcownia (1854), a 4 lata później — drugi zakład tego typu. Walcownie otrzymały nazwę „Hildegarda” (1862), hutę „Klemens” zaś przemianowano na „Krystynę”. W walcowni „Hildegarda” otwarto zakład produkcji narzędzi i kuźnię gwoździ (Nowak, 2005b). Poważnym zagrożeniem ekonomicznym dla Ustronia była rozbudowa huty w pobliskim Trzyńcu i przemysłu ciężkiego w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim, gdzie do produkcji żelaza korzystano z węgla koksującego, który wypierał dotychczas stosowany węgiel drzewny. Wyroby żelazne produkowane w Ustroniu stawały się zbyt drogie i mało konkurencyjne. W tej sytuacji zdecydowano o przekształceniu warsztatu narzędziowego przy kuźni „Adam” w zakład budowy maszyn dla rolnictwa i przemysłu, oparty na komponentach odlewanych w miejscowych zakładach hutniczych. Produkcja ruszyła w latach 1864—1865. Do cenionych wyrobów należały: maszyny parowe do wyciągania wind w szybach kopalnianych i do dmuchaw wielkich pieców, pługi żelazne, pompy dla przemysłu naftowego, urządzenia wiertnicze, hutnicze, dla tartaków i gorzelni.

Apogeum rozwoju zakładów hutniczych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XIX w. przyczyniło się do licznych migracji. Życie Ustronia ogni-

skowało się wokół zakładów hutniczych, a swe przemysłowe „włości” odwiedzili nawet habsburscy arcyksiężęta Albrecht (właściciel Komory Cieszyńskiej), Rudolf (ówczesny następca tronu) i Ferdynand (późniejszy następca tronu). W Ustroniu wytwarzano wyroby miedziane, odlewy z brązu, cysterny i inne urządzenia dla przemysłu naftowego i solnego, armatury do wodociągów, żelazne konstrukcje mostów (m.in. na Dunaju, Sawie, Odrze, Prucie, Wiśle). Dzięki różnorodnemu asortymentowi i zwiększonej produkcji (2300 t stali w 1870 r.) miejscowe zakłady znalazły się u szczytu rozwoju. W 1857 r. zatrudniały 400 osób, a w 1875 r. — aż 2000. W kolejnych latach liczba pracujących zmalała do 658 osób w 1886 r. i 833 w 1895 r. (Nowak, 2005b). Od lat siedemdziesiątych XIX w. hutnictwo zaczęło podupadać; jedną z przyczyn były koszty transportowe. Lobby furmanów zablokowało przedłużenie linii kolejowej do Ustronia, tymczasem huta trzyniecka korzystała z tańszego i szybszego transportu kolejowego (od 1871 r.) z pobliskiego Zagłębia i Słowacji, co skazało hutę w Ustroniu na powolny upadek. Do Trzyńca przeniesiono walcownię (1877), potem oddział budowy mostów (1886, 430 robotników), ustało spławianie drewna dla huty (1880), a w 1889 r. zamknięto ostatnią kopalnię syderytów.

Miasteczko rozwijało się jako ośrodek hutniczy, ale równocześnie jako uzdrowisko, chociaż ciągle aktualny był problem małej liczby pokoi gościnnych. Od połowy XIX w. 600—700 osób rocznie zapisywano w księdze meldunkowej, ale nie wszyscy korzystali z leczenia. Wymieniano w sprawozdaniach trzy przyczyny systematycznych odwiedzin Ustronia: kuracje serwatkowe, kąpiele żużlowe i zimne kąpiele rzeczne. W 1860 r. na leczenie przybyło 450 osób, w 1873 — 427, w 1875 — 291, a w 1896 — 180. W latach 1867—1869 dobudowano do Hotelu „Kuracyjnego” obszerną salę koncertową i poszerzono o pijalnię żętycy oraz uporządkowano teren za Hotelem i założono park. Wybudowano wtedy ścieżki spacerowe w pobliżu Gościeradowca i w Jaszowcu, powstawały gospody i warsztaty rzemieślnicze. Usytuowanie nad rzeką Wisłą i jej dopływami stanowiło atut krajobrazowy i rekreacyjny Ustronia. Od początku działalności uzdrowiskowej sezon kuracyjny trwał z reguły od 15 maja do 15 sierpnia. W latach osiemdziesiątych XIX w. odkryto w Ustroniu pokłady borowiny oraz ujęcia wód stosowanych w lecznictwie. Staraniem spółki „Źródło Wisły” powstał drugi hotel („Beskid”) oraz park w jego sąsiedztwie. Mając na uwadze dotychczasowe tradycje lecznicze, Rząd Krajowy ustanowił Ustroń uzdrowiskiem austriackim w 1882 r. i zatwierdził Komisję Zdrojową (Szkaradnik, 2005). W kurorcie powstawały kolejne ścieżki spacerowe, a w 1890 r. akwen przy hucie zamieniono w zbiornik rekreacyjny z łódkami.

Przez prawie 20 lat Andrzej Broda (ewangelik, wykształcony w Wiedniu rzemieślnik pochodzenia chłopskiego), burmistrz Ustronia w latach 1882—1901, realizował program inwestowania w rozwój gminy jako uzdrowiska. Zakładał współistnienie ośrodka przemysłowego z miejscem uzdrowiskowym i lotniskowym (Nowak, 2005c). Forsowanie rozwiązań alternatywnych wobec hutnictwa miało

związek ze stopniowym przenoszeniem części produkcji do innych miejscowości oraz odpływem niemieckiej kadry i polskich robotników (prawie 1000 ustronńskich rodzin wyprowadziło się w latach 1877—1881). W tym czasie miasteczko wzbogaciło się o połączenie kolejowe z Bielskiem i Cieszynem (1888), szpital gminny (1887), budynek ratusza (1894) i Ochotniczą Straż Pożarną (1895). Ratusz zlokalizowano przy placu targowym w centrum Ustronia. Spis ludności z 1900 r. ujawnił, że w Ustroniu przebywa prawie 4700 osób, przy czym ponad 90% ludności deklaroowało język polski jako potoczny, a 57% było wyznania ewangelickiego. Wzrost roli Ustronia jako miejscowości czasowo-leczniczej zmusił Wydział Gminny do budowy obiektu leczniczego. W latach 1900—1901 powstał w centrum Ustronia Zakład Kąpieli Borowinowych. Wykorzystywano w nim miejscową borowinę. Roczna frekwencja kuracjuszy kształtowała się wówczas następująco: 646 osób w 1901 r., 407 w 1905 r. i 359 w 1908 r. (Szkaradnik, 2005). Przyjmowanie kuracjuszy i letników spowodowało rozwój handlu i gastronomii. Od 1910 r. wprowadzono pobieranie opłat od letników.

Na początku 1897 r., po ponad 100 latach działania, wygaszono w Ustroniu wielki piec. Zamknięto także odlewnię wyrobów miedzianych i brązowych w zakładach „Adam” oraz kuźnię „Teresa”. Natomiast w fabryce maszyn wprowadzono nowe technologie i wzbogacono jej asortyment o pługi i walce parowe, osprzęt dla kolejnictwa, a także nity i śruby. Arcyksiążę Fryderyk Habsburg w 1905 r. zdecydował o przekształceniu upadających zakładów ustronńskich i części kopalń w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim w spółkę akcyjną „Austriackie Towarzystwo Górniczo-Hutnicze”; główne inwestycje poczyniono jednak w Trzyńcu (37% majątku Towarzystwa). Prowadzona w Ustroniu (2% udziałów) reorganizacja polegała na redukcji zatrudnienia (818 robotników w 1910 r., 584 w 1912 r.), zamykaniu oddziałów i ograniczeniu produkcji w fabryce maszyn (Nowak, 2005b). W 1912 r. wiedeńska firma „Brevillier—Urban” zakupiła 5 obiektów: 3 po hutach oraz kuźnię „Albert” i „Adam”, gdzie odbywała się produkcja. Nowa „Fabryka Śrub i Wyrobów Kutych S.A.” wytwarzała osprzęt wagonowy, dusze do żelazek, elementy dla wojska, maszyny i narzędzia dla rolników.

W październiku 1918 r. powstała polska Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, która proklamowała przynależność do Polski. Wyrok Konferencji Ambasadorów (lipiec 1920 r.) wyznaczył granicę państwową na linii Olzy oraz wzdłuż grzbietu pasma Czantorii i Stożka, co spowodowało przerwanie gospodarczych więzi łączących Ustroń z Trzyńcem. Ważna dla Ustronia i okolicznych gmin była decyzja o powiększeniu okrojonego powiatu cieszyńskiego kosztem powiatu bielskiego (29 gmin od 10.11.1921 r.) oraz przynależności do Sądu Powiatowego w Cieszynie (Nowak, 2005c). W latach dwudziestych XX w. sytuacja materialna robotników w kuźni nadal się pogarszała. Zatrudnienie spadło do minimalnego poziomu 190 osób w 1925 r., zwalniano także polskich robotników z huty w Trzyńcu. W okresie II Rzeczypospolitej głównym odbiorcą ustronńskich wyro-

bów stały się koleje i rolnictwo. Wobec kryzysu gospodarczego poszukiwano nowych zamówień, między innymi dla przemysłu motoryzacyjnego i służby zdrowia. W lipcu 1938 r. w kuźni było zatrudnionych 612 pracowników fizycznych i 72 pracowników umysłowych (Nowak, 2005b). W latach dwudziestych XX w. otwarto w Ustroniu palarnię kawy zbożowej (Śląska Fabryka Surogatów Kawowych).

Rozwój gospodarczy Ustronia uległ przyspieszeniu od lat trzydziestych XX w. Przedłużono wtedy linię kolejową do Wisły, zbudowano drogę asfaltową Katowice — Wisła — Istebna i drogę na Równicę, dokonano regulacji Wisły i potoków, co znacznie ograniczyło możliwość klęsk powodziowych. Ustroń przekształcał się w nowoczesne uzdrowisko, czemu sprzyjała polityka Wydziału Gminnego. Nadal przeznaczano pieniądze na „upiększanie” miasteczka i starano się poprawić połączenia komunikacyjne. Statystyki z 1931 r. podają 4581 mieszkańców w Ustroniu, przy czym z pracy w przemyśle utrzymywało się 2108 osób (46%), z rolnictwa 1194 (26%), w handlu i ubezpieczeniach pracowało 218 osób (5%), natomiast 1023 osoby (23%) miały inne źródło utrzymania (Nowak, 2005a).

W okresie II Rzeczypospolitej wzrosła liczba osób przybywających do Ustronia, jednak nie wszyscy korzystali z zabiegów, np. w 1922 r. wśród 1027 gości było 456 kuracjuszy, a w 1926 r. na 1359 osób było 615 kuracjuszy. Wydłużono sezon (od 15 maja do 30 września), wprowadzono opiekę lekarską i udzielano informacji o zakresie miejscowego lecznictwa. Wśród możliwości terapeutycznych wymieniano leczenie chorób kobiecych, przewodu pokarmowego, systemu nerwowego, stawów i kości. W latach trzydziestych XX w. nastąpił dalszy rozwój uzdrowiska i lotniska. Powstało wtedy sporo prywatnych obiektów willowych o atrakcyjnej lokalizacji i odpowiednim standardzie zamieszkania dla przyjezdnych. Wydział Gminny uchwalił pobór nowej opłaty od kuracjuszy, z której dochód w całości wydatkowano na utrzymanie deptaków, parku, ławek, zakup polewaczki i systematyczne polewanie dróg. W latach 1927—1928 taksy klimatyczne stanowiły 10% dochodów gminy (podatek przemysłowy 36%). Rozbudowie uzdrowiska i lotniska sprzyjał plan rozbudowy Ustronia z 1928 r. (budowa elektrowni, wodociągu, kanalizacji, drogi do dworca, na Równicę, remizy strażackiej, łaźni publicznej, basenu kąpielowego i targowiska), który został w pełni zrealizowany. Korzystając z dotacji wojewódzkich, zbudowano basen kąpielowy (1933), w pobliżu którego zlokalizowano korty tenisowe. Po regulacji Wisły jej brzegi służyły jako miejsce letniego plażowania. Przeprowadzone inwestycje podniosły estetykę i atrakcyjność Ustronia, co wpłynęło na wzrost liczby gości: 3200 letników (789 kuracjuszy) w 1929 r. i 4000 w 1936 r. (Szkaradnik, 2005). Na ostatnim posiedzeniu ustrońskiego Wydziału Gminnego (lipiec 1939 r.) zaakceptowano włączenie Hermanowic w granice Ustronia.

Funkcja przemysłowa i turystyczna po drugiej wojnie światowej

Po drugiej wojnie światowej Ustroń rozwijał się zgodnie z koncepcją zagospodarowania kraju w duchu industrializacji. W 1954 r. uzyskał status osiedla, a od 1 stycznia 1957 r. — prawa miejskie. Produkcja przemysłowa skupiona była głównie w przedsiębiorstwie państwowym Kuźnia Ustroń. Ponieważ miasto miało charakter uzdrowiskowy, podjęto decyzję o nierozbudowywaniu zakładu kuźniczego w mieście, lecz w sąsiednim Skoczowie, gdzie powstał od podstaw nowy zakład, powiązany organizacyjnie z ustrońskim. Była to bardzo ważna, a zarazem pozytywna decyzja dla rozwijającej się funkcji uzdrowiskowej miasta. Po wybudowaniu zakładu w Skoczowie w 1968 r. włączono zakłady w Ustroniu i Skoczowie do Wytwórni Sprzętu Mechanicznego „Polmo”, a następnie na początku lat siedemdziesiątych przekształcono w Fabrykę Samochodów Małolitrażowych w Bielsku-Białej. Od tego czasu zakład w Ustroniu funkcjonował jako FSM Nr 3. W okresie transformacji gospodarczej przedsiębiorstwo państwowe FSM przekształcono w Spółkę Skarbu Państwa (1990), a później (1992) w Fiat Auto Poland. Kolejny proces prywatyzacyjny sprawił, że Zakłady Kuźnicze uzyskały osobowość prawną w formie spółki prawa handlowego z siedzibą w Skoczowie. Obecna nazwa przedsiębiorstwa, którego zakład w Ustroniu jest częścią, to Kuźnia Polska S.A.

Inne zakłady z branży przemysłowej i przetwórczej występujące na terenie miasta w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. to: Spółdzielnia Produkcyjna i Spółdzielnia Pracy 1 Maja, Tartak Przemysłu Leśnego, Kamieniołom Drogowy, Zakład Przemysłu Spożywczego, Zakład Wytwórczy Czantoria (obecna Wytwórnia Naturalnych Wód Mineralnych „Ustronianka”), Spółdzielnia Spożywców, Spółdzielnia Samopomoc Chłopska, Kółko Rolnicze, Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Społem”, Ustrońskie Zakłady Gastronomiczne, Beskidzkie Zakłady Gastronomiczne (Zuzańska-Żyśko, 2006). Równocześnie rozwijał się sektor usług. Nie był on tak dynamiczny, jak obecnie, ale nawiązywał do powstającej od lat sześćdziesiątych XX w. funkcji wypoczynkowej, a następnie uzdrowiskowej. Według M. Jerczyńskiego (1977), Ustroń charakteryzował się silną funkcją miejsca pracy. W przemyśle pracowało 63% zatrudnionych (742 pracujących na 1000 mieszkańców), większość w sektorze uspołecznionym (8787 osób).

Wydawać by się mogło, że rozwój przemysłu wywiera trwałe zmiany w przestrzeni miasta. Tym bardziej jeśli ma się na myśli przemysł hutniczy, degradujący środowisko naturalne i wymagający dużej powierzchni użytkowej. Tymczasem w Ustroniu funkcja przemysłowa w długim okresie rozwoju historycznego wiele razy współlistniała z funkcją turystyczną. Było to możliwe dzięki walorom turystycznym tego obszaru. Ustroń ma zarówno walory przyrodnicze, jak i antropo-

geniczne. Na uwagę zasługują szczególnie te pierwsze, do których można zaliczyć malownicze stoki górskie o urozmaiconej rzeźbie i szacie roślinnej. Do najatrakcyjniejszych zalicza się Czantorię Małą i Czantorię Wielką, Równicę, Palenicę, Orłową czy Lipowski Groń. Cenne walory przyrodnicze ma również rzeka Wisła, przepływająca obok dawnego parku zdrojowego, Źródło Karola, lasy bukowo-świerkowe na zboczach Równicy oraz rezerwat leśny „Czantoria”, z liczącym 150 lat drzewostanem bukowo-jodłowym (Dorda, 2002), który wchodzi w skład Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego.

Pośród walorów antropogenicznych można wyróżnić chociażby nieliczną, ale wciąż występującą tradycyjną zabudowę drewnianą, która od dawna pełni funkcję mieszkaniową, a obecnie także usługową. W Ustroniu występują zabytki architektury (m.in. skansen przemysłowy Muzeum Hutnictwa i Kuźnictwa, Muzeum Stara Zagroda), a także urozmaicone trasy rowerowe, ścieżki spacerowe, kolej krzesełkowa na Czantorię, wyciągi narciarskie, letnie tory saneczkowe, parki linowe pod Czantorią i Równicą, schroniska oraz park niespodzianek dla dzieci.

Ważnym czynnikiem rozwoju funkcji turystycznej, w tym uzdrowiskowej, na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych były względy społeczno-polityczne oraz docenienie walorów wypoczynkowych Ustronia przez kolejne władze regionalne i polityczne. Propagatorem rozwoju uzdrowiska w Ustroniu był wojewoda gen. J. Ziętek, a później I sekretarz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej E. Gierek, który mieszkał w Ustroniu aż do śmierci. Popieranie inwestycji i zapewnienie im źródła finansowania było ważnym motorem rozwoju od połowy lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Inną przyczyną był fakt utraty statusu uzdrowiska przez pobliskie Jastrzębie-Zdrój, które na skutek intensywnego rozwoju górnictwa straciło swe zasoby lecznicze w postaci solanek. Ten fakt dodatkowo przyczynił się do rozbudowy Ustronia jako miejsca wypoczynku dla mieszkańców ówczesnego przemysłowego Górnego Śląska. W latach sześćdziesiątych wybudowano wiele zakładowych ośrodków wczasowych. Ich nazwy przetrwały do dzisiaj, np. Kolejarz, Nauczyciel (fot. 1), chociaż niektóre zmieniły formę własności. Ośrodki budowano w bardzo malowniczej części Ustronia, dolinie Jaszowca. Ich architektura nawiązywała do stylu budownictwa tamtych lat (płaskie dachy, prostokątna bryła, znaczna wielkość obiektów i duża powierzchnia zielona wokół nich). Środki finansowe pochodziły często z państwowych zakładów pracy położonych w miastach górnośląskich. Obecnie następuje ich sukcesywna modernizacja. Wraz ze zmianą właścicieli obiekty unowocześniają wnętrza i podwyższają standard. Jaszowiec był pierwszą w Polsce zaprojektowaną i ukończoną dzielnicą rekreacyjno-wypoczynkową na tak dużą skalę. W tym kompleksie wczasowym uruchomiono 16 obiektów dla 2500 osób oraz restaurację, pocztę, przychodnię, dom kultury i sklepy (Iwanowska, 2005).

Po powstaniu strefy wypoczynkowej w Jaszowcu, pod koniec lat sześćdziesiątych, rozpoczęto nowe inwestycje o funkcji uzdrowiskowej. Powstał Śląski Szpital Reumatologiczno-Rehabilitacyjny, Szpital Uzdrowiskowy, a w kolejnych etapach

Fot. 1. Obiekty wypoczynkowe
w Ustroniu (fot. E. Zuzańska-Żyśko)

Phot. 1. Recreation objects in
Ustroń (Phot. E. Zuzańska-Żyśko)

Śląskie Centrum Rehabilitacji i Uzdrawiskowy Zakład Przyrodoleczniczy wraz z obiektami leczniczo-sanatoryjnymi. Przychylność władz, niewielka odległość od konurbacji, dogodna komunikacja drogowa, warunki bioklimatyczne i walory przyrodnicze, a także tradycje lecznicze zdecydowały o ich szybkiej budowie. Wszystkie obiekty zostały starannie zaprojektowane na południowych stokach Równicy. Obszar wcześniej został wylesiony w wyniku rozwoju hutnictwa, a także wypasu owiec. Dzielnica uzdrawiskowa nosząca nazwę Zawodzie to wyodrębniona jednostka funkcjonalno-przestrzenna (rys. 1).

Miasto uzyskało ponownie status uzdrowiska w 1967 r.¹ Zabiegi lecznicze ze starych obiektów w pobliżu huty przeniesiono do nowych, bardzo nowoczesnych, przestronnych i skoncentrowanych w nowej dzielnicy. Uzdrawisko początkowo korzystało z silnie zmineralizowanych wód chlorkowo-sodowych i jodowo-bromkowo-żelazistych z okolic Hermanowic i Nierodzimia (Jasieńska-Świątek, 2001). W późniejszym okresie poszukiwania wiertniczo-geologiczne

¹ Do zakończenia pierwszej wojny światowej Ustroń posiadał status uzdrowiska austriackiego.

Rys. 1. Jednostki przestrzenne w Ustroniu:

1 – granica miasta, 2 – granica jednostki przestrzennej, 3 – rzeka Wisła, 4 – szczyt górski

Fig. 1. Spatial units in Ustronie:

1 – town border, 2 – spatial unit border, 3 – the river Wisła, 4 – peak

wykazały wodonośne zasoby na terenie samego uzdrowiska. Wody radoczyne o bardzo dużej wydajności w całości pokrywają zapotrzebowanie, jeśli chodzi o zabiegi i kurację pitną. W skałach węglanowych dewonu środkowego na terenie uzdrowiska (Zawodzie) znaleziono również zasobny poziom wodonośny solanek (Białas, 2003). Baseny solankowe są jednym z najważniejszych elementów leczenia uzdrowiskowego w Ustroniu, szczególnie narządów ruchu. Ponadto są kontynuacją kąpiei balneologicznych z XIX w., chociaż mają inny skład i właściwości. W Ustroniu prowadzi się także leczenie chorób z użyciem torfu leczniczego nazywanego borowiną. Wykonuje się również zabiegi hydroterapii, fizykoterapii, kinezyterapii, krioterapii, masaże lecznicze oraz kąpiele w basenach solankowych (www.uzdrowisko-ustron.pl). Różnorodność walorów uzdrowiskowych pozwala na leczenie pourazowe, a także układu nerwowego, oddechowego oraz chorób reumatycznych, naczyń obwodowych i otyłości.

Fot. 2. Obiekty sanatoryjne w Ustroniu, dzielnica Zawodzie (fot. E. Zuzańska-Żyśko)

Phot. 2. Sanatorium objects in Ustron, quarter Zawodzie (Phot. E. Zuzańska-Żyśko)

W dzielnicy uzdrowskiej występuje zróżnicowana struktura własnościowa domów sanatoryjnych. Oprócz Śląskiego Centrum Rehabilitacji i Śląskiego Szpitala Reumatologiczno-Rehabilitacyjnego, największą rolę odgrywa Przedsiębiorstwo Uzdrowskie „Ustroń” S.A. obejmujące 4 sanatoria: „Równicę”, „Kos” (zakup w 1999 r.), „Narcyz” (2002 r.), „Rosomak” (2006 r.). Są również 4 inne sanatoria uzdrowskie: „Elektron”, „Malwa”, „Róża”, „Złocien” (fot. 2). Sanatoria w Ustroniu dysponują 2431 łózkami, z tego aż 800 łózek przypada na „Równicę” (*Ustroń. Baza...*, 2007). Tylko w Przedsiębiorstwie Uzdrowskim „Ustroń” w okresie 1995—2006 liczba łózek zwiększyła się o 66% (z 801 do 1335). Świadczy to o dynamicznym rozwoju i dobrej kondycji finansowej Przedsiębiorstwa. Wzrosła też liczba zatrudnionych do 545 osób w 2006 r., tj. o 23% w stosunku do 1995 r. Rocznie Przedsiębiorstwo obsługuje około 22,7 tys. kuracjuszy, z czego 30% to skierowania pełnopłatne, 67% z NFZ i 3% z PFRON. W latach 2003—2006 rocznie liczba kuracjuszy kształtowała się na poziomie 22—23 tys. osób. Większość obiektów sanatoryjnych w Ustroniu posiada restauracje, wszystkie zaś kawiarnie. Niektóre mają biblioteki, siłownie, baseny, solaria, salony fryzjerskie, apteki, butiki z odzieżą, kosmetykami i słodyczami, groty solne, a nawet kino.

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania kuracjuszy, na przykładzie Przedsiębiorstwa Uzdrowskiego „Ustroń” można przyjąć, że ma ono wymiar głównie regionalny (województwo śląskie i sąsiednie). Oczywiście, przybywają również goście z innych części Polski, ale stanowią niewielki odsetek kuracjuszy. Przeważająca liczba osób przybywających do Ustronia pochodzi z regionu śląskiego (Iwanowska, 2005). Podobna struktura przyjeżdżających występuje w innych sanatoriach („Elektron”, „Malwa”, „Złocien”). Charakterystyczną cechą uzdrowska w Ustroniu jest duża przewaga kobiet wśród kuracjuszy.

Z ogólnej liczby 698 tys. udzielonych noclegów w Ustroniu aż 43% przypadło na zakłady uzdrowskie (www.stat.gov.pl). Średnia liczba dni pobytu w zakładzie uzdrowskim wynosi 15, ale jest ona bardzo zróżnicowana w zależności od sanatorium. Goście zagraniczni w 2005 r. stanowili 12 tys. osób. Badania terenowe przeprowadzone z udziałem studentów² wykazały, że w dzielnicy uzdrowskiej (Zawodzie) pracuje około 2100 osób.

Ważną rolę w Ustroniu odgrywają nie tylko kuracjusze, ale również inni turyści. Analiza struktury udzielonych noclegów w różnych obiektach pokazuje, że 19% wszystkich noclegów przypada na hotele, w których pobyt trwa średnio 2—3 dni. Znaczący udział mają też ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe. Wiele z nich oferuje bardzo komfortowe warunki pobytu, dlatego często odbywają się w nich sympozja, konferencje czy szkolenia dla lekarzy, prawników, farmaceutów i innych grup zawodowych. Na podstawie wywiadów i obserwacji w terenie

² Inwentaryzacja w terenie i zbieranie danych o liczbie pracujących na przełomie maja i czerwca 2007 r. odbyły się przy udziale studentów drugiego roku geografii stacjonarnej, w ramach ćwiczeń terenowych z geografii społeczno-ekonomicznej.

można przypuszczać, że znaczącą grupę stanowią w nich pobyty weekendowe. Nieco dłużej pozostają turyści w ośrodkach wczasowych i pensjonatach (średnio 4—6 dni). Większa dynamika przyjazdów przypada na sezon letni, ale nie stwarza to problemu na większą skalę. Status uzdrowiska sprawia, że kuracjusze przyjeżdżają przez cały rok. Dodatkowo liczne atrakcje przyciągają turystów z całego regionu śląskiego. Mieszkańcy miast aglomeracji katowickiej przyjeżdżają do Ustronia na sobotnio-niedzielne wycieczki oraz jednodniowe pobyty narciarskie (Czantoria, Palenica). Ustroń nie ma problemu z „sezonowością”. Bliskość innego miasta turystycznego — Wisły, oraz górskich wsi Koniakowa czy Istebnej jest także ważnym czynnikiem przyciągającym turystów.

Zauważa się również wzrost zainteresowania Ustroniem ze strony turystów zagranicznych. Noclegi udzielone w tej grupie wzrosły 5-krotnie w ciągu 4 ostatnich lat, z 10,2 tys. w 2003 r. do 34,8 tys. w 2005 r. i 50,5 tys. w 2006 r. Pozytywny odbiór miasta przez turystów wynika z jednej strony z licznych atrakcji turystycznych, z drugiej zaś — z dobrze rozwiniętej bazy noclegowej, usługowo-leczniczej i gastronomicznej. Jak wynika z wywiadów przeprowadzonych z kuracjuszami i odwiedzającymi gośćmi, 68,5% z nich oceniło stan uzdrowiska oraz miasto bardzo dobrze, a 27,5% — dobrze. Nieliczni znajdowali mankamenty w postaci zbyt małej liczby ławek, koszy na śmieci czy niewielu rozrywek (Jankowski, Jankowski, Nitkiewicz-Jankowska, 2007).

Rozwój funkcji turystycznej, zarówno wypoczynkowej, jak i uzdrowiskowej, przyczynił się do tego, że usługi stały się dominującym elementem bazy ekonomicznej miasta. Zapotrzebowanie na różne rodzaje działalności od usług medycznych, rehabilitacyjnych, po salony piękności, gabinety odnowy fizycznej, przez bardzo urozmaicony handel, do usług turystycznych, spowodowały, że w mieście systematycznie zwiększa się liczba podmiotów gospodarczych. To z kolei sprawia, że Ustroń jest dużym rynkiem pracy w tej części regionu, zatrudniającym 9202 osoby (2005). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców w Ustroniu pracuje 596 osób. Wskaźnik ten jest jednym z wyższych w województwie śląskim i świadczy o dobrym rozwoju ekonomicznym miasta. W sąsiednich ośrodkach turystycznych — w Wiśle i Szczyrku, odsetek pracujących w stosunku do liczby mieszkańców wynosi 37% (Zuzańska-Żyśko, 2005). Przemysłowa przeszłość z jednej strony i uzdrowiskowa struktura miasta z drugiej powodują, że wciąż 61,3% osób pracuje w średnich i dużych firmach. Należą do nich między innymi: Przedsiębiorstwo Uzdrowiskowe „Ustroń”, Zakład Kuźniczy, „Mokate”, „Ustroniana”, Odlewnicza Spółdzielnia Pracy Metali Nieżelaznych, „Euros”, „Chmiel”.

Usługi skupiają 66% pracujących (2005), kolejne 32% związanych jest z przemysłem i budownictwem (2003 osoby w przemyśle, w tym 914 w budownictwie). Szacuje się, że w przyszłości udział przemysłu w ogólnej strukturze zatrudnienia zmniejszy się kosztem dalszego rozwoju usług. Ważną grupą przedsiębiorców są także małe firmy. Ich liczba oraz udział w rynku pracy ciągle wzrasta. W 2005 r.

zatrudnieni w firmach do 9 osób stanowili 38,7%. Rynek usług w mieście obsługiwany jest w 30% przez te firmy. Oprócz średnich i dużych przedsiębiorstw, małe firmy są istotnym elementem rozwoju każdego miasta. Dają bowiem nowe miejsca pracy, a dzięki swej różnorodności mogą wpływać na poprawę standardu oferowanych usług i jakość towarów. Przynoszą również znaczące dochody ośrodkom miejskim, szczególnie tym małym.

Podsumowanie

W okresie kilkuset lat rozwoju Ustroń ulegał istotnym przemianom gospodarczym. Następowała w nim etapowa sukcesja funkcji od rolnictwa i pasterstwa, przez górnictwo rud żelaza i hutnictwo oraz przemysł metalowy i maszynowy, do funkcji turystycznej, w tym wypoczynkowej i uzdrowskiej. Miało tu miejsce współwystępowanie funkcji uzdrowskiej-wypoczynkowej z funkcją przemysłowo-hutniczą. Jest to dość nietypowe, ponieważ z założenia funkcje te się wykluczają, a nie koegzystują. Ważne dla Ustronia były uwarunkowania społeczno-polityczne w postaci popierania rozwoju miejscowości, zarówno przez liderów lokalnych (burmistrza Andrzeja Brodę), jak i regionalnych — księcia Alberta Sasko-Cieszyńskiego (syna króla polskiego Augusta III Sasa), generała Jerzego Ziętka czy też I sekretarza PZPR Edwarda Gierka. W długoletnim rozwoju Ustronia wyraźnie wyodrębniły się dzielnice funkcjonalno-przestrzenne: Centrum (funkcja usługowo-mieszkaniowa), Zawodzie (funkcja uzdrowska), Jaszowiec (funkcja turystyczno-wypoczynkowa), Nierodzim (funkcja przemysłowa). Ustroń cechuje: korzystny wskaźnik aktywności ekonomicznej, wysoki odsetek pracujących, dynamiczny ruch turystyczny, nowoczesne metody leczenia, wysoki standard bazy noclegowej. Jest to dobrze rozwijające się miasto, które bez większych komplikacji przechodzi trudny okres transformacji społeczno-gospodarczej. Dzięki temu też jest bardzo pozytywnie postrzegane, zarówno przez mieszkańców, jak i odwiedzających.

Literatura

- Białas Z., 2003: Ustrońskie łązienki borowinowe. W: Kalendarz ustroński. Cieszyn, s. 72—77.
Białas Z., 2005: Budowa geologiczna. W: Ustroń 1305—2005. T. 1. Ustroń, s. 17—41.
Chlebowczyk J., 1972: Dwa wieki Kuźni Ustroń. Katowice.
Dorda A., 2002: Formy ochrony przyrody na terenie Ustronia. W: Przyrodnik ustroński. Cieszyn, s. 20—30.

- Iwanowska M., 2005: Turystyka uzdrowiskowa Ustronia. Maszynopis pracy magisterskiej. Sosnowiec, WnoZ UŚ.
- Jankowski A., Jankowski G., Nitkiewicz-Jankowska A., 2007: Baza noclegowa jako element zagospodarowania turystycznego Ustronia — śląskiego uzdrowiska statutowego. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*. Nr 9. Szczecin, s. 101—107.
- Jasińska-Świątek B., 2001: Budowa nowego zespołu uzdrowiskowego w Ustroniu. W: *Pamiętnik ustronński*. Cieszyn, s. 79—82.
- Jerczyński M., 1977: Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast. W: *Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące*. Ser. *Statystyka Polska*. Nr 85. Warszawa.
- Kondracki J., 2000: *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.
- Nowak K., 2005a: Mieszkańcy. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 381—385.
- Nowak K., 2005b: Życie gospodarcze. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 321—350.
- Nowak K., 2005c: Życie polityczne i społeczne. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 235—320.
- Panic I., 2005: Dzieje Ustronia w średniowieczu. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 107—120.
- Przedsiębiorstwo Uzdrowiskowe „Ustroń” S.A., niepublikowane dane 1990—2006.
- Spyra J., 2005a: Gospodarka i społeczeństwo w XVIII w. (do 1780 r.). W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 167—205.
- Spyra J., 2005b: Przemiany społeczne od końca XVIII w. do 1848 r. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 207—232.
- Spyra J., 2005c: Rozwój osadnictwa od początków XVI w. do wygaśnięcia dynastii Piastów w połowie XVII w. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 153—165.
- Szkaradnik L., 2005: Początki i rozwój uzdrowiska. W: *Ustroń 1305—2005*. T. 1. Ustroń, s. 361—380.
- Ustroń. Baza noclegowa, folder informacyjny, Urząd Miasta w Ustroniu, 2007.
- Zuzańska-Żyśko E., 2005: Funkcja turystyczna małych miast województwa śląskiego. W: *Kształtowanie funkcji turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych*. Red. E. Rydz. Słupsk, s. 71—87.
- Zuzańska-Żyśko E., 2006: *Małe miasta w okresie transformacji. Studium w regionie śląskim*. Katowice.

Яцек Петрышин, Эльжбета Зузаньска-Жисько

ЭТАПЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ПРОСТРАННОГО РАЗВИТИЯ ГОРОДА УСТРОНЬ

Резюме

Статья освещает тематику функциональных перемен на примере города Устринь. В течение долгого периода на территории современного города существовало несколько независимых сельскохозяйственных поселений. В 18. веке в селе Устринь начался процесс промышленности (металлургия) на основе местных месторождений железа и дерева. Одновременно началось развитие курорта, который использовал выгодные природные условия и побочные продукты промышленной и сельскохозяйственной деятельности. Данные функции коэзистировали до конца 20. века с меняющейся доминанцией в определённых сроках. Теперь в большей степени преобладает курортная и рекреационная функция, зато промышленность подлежит постепенной ликвидации и пространственному ограничению занимаемой территории, кроме того концентрируется только в северной части города.

THE ECONOMIC AND SPATIAL DEVELOPMENT PHASES OF USTROŃ

Summary

The paper concerns functional changes on the example of Ustroń. For a long time several independent rural settlements existed there. In 18th century the process of industrialization was initiated in village Ustroń. In the same time health-resort began to develop. It based on good natural environment conditions as well as industrial and rural products. Both functions co-existed till the end of 20th century, indicating changes of domination in different periods. Nowadays tourist function obtains the greatest predominance. Industry undergoes changes, progressive liquidation and it concentrates in north parts of Ustroń.